

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2024.02.01.14>

Oliwia PIERZGALSKA

<https://orcid.org/0009-0006-5832-1001>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Studentka kierunku prawo

e-mail: oliwiapierzgalska@gmail.com

mgr Paweł SZECÓWKA

<https://orcid.org/0000-0002-0478-4725>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: p.szecowka@ujd.edu.pl

Warunek zgłoszenia faktu nabycia spadku jako niezbędny do skorzystania ze zwolnienia z art. 4a u.p.s.d. – wątpliwości i problemy

Streszczenie

Zgłoszenie faktu nabycia spadku do naczelnika odpowiedniego urzędu skarbowego jest niezbędnym warunkiem, by móc skorzystać ze zwolnienia podatkowego zawartego w art. 4a u.p.s.d. Istnienie tego warunku budzi jednak szereg wątpliwości, wynikających chociażby z celu jaki ustawodawca postawił sobie wprowadzając to zwolnienia, czy też z punktu widzenia powagi konsekwencji niedopełnienia tego obowiązku formalnego. Autorzy proponują zmiany w prawie, które nie tylko pozwolą na znaczną poprawę sytuacji podatnika i zwiększą poziom realizacji celu jaki stoi za tą regulacją prawną, ale nie uczynią też żadnej szkody organom podatkowym.

Słowa kluczowe: podatek od spadków i darowizn, obowiązki formalne, zwolnienia podatkowe, podatki, prawo podatkowe

Wprowadzenie

Podatek od spadków i darowizn to podatek majątkowy, który obciąża przy-sporzenia majątkowe, określone w ustawie (m.in. w drodze spadkobrania bądź przekazywania darowizny.) Obowiązek podatkowy ciąży oczywiście na spadko-

biorcy lub obdarowanym. W swej konstrukcji podatek ten nie jest skomplikowany jednakże nie oznacza to, że nie generuje żadnych sporów między podatnikami a organami podatkowymi.

Jednym z obszarów spornych jest zagadnienie zwolnienia określonego w art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn¹ (dalej: u.p.s.d.). Jest to zwolnienie najbliższych członków rodziny darczyńcy lub spadkodawcy, należących do mówiąc potocznie tzw. „grupy zerowej” (czyli I grupy podatkowej pomniejszonej o teściów, zięcia i synową). Nie jest to jednak zwolnienie działające z mocy prawa bezwarunkowo, pewne warunki spełnić bowiem trzeba. Są one dwa: obowiązek zgłoszenia nabycia spadku właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego oraz w przypadku, gdy sprawa dotyczy darowizny przekazanej w formie pieniężnej to również odpowiedniego teź darowizny udokumentowanie².

Drugi z warunków jest tym najczęściej generującym problemy, co widać po liczbie orzeczeń sądów administracyjnych wydanych właśnie w sprawie obowiązku udokumentowania darowizny w formie pieniężnej oraz po traktującej o tym literaturze³. Ten wątek omówiony będzie pokrótce w dalszej części niniejszego artykułu. W zasadniczej swojej części będzie on jednak dotyczył pierwszego z warunków skorzystania ze zwolnienia określonego w art. 4a u.p.s.d., czyli o obowiązku zgłoszenia faktu nabycia spadku do naczelnika odpowiedniego urzędu skarbowego. Dokonana przez autorów analiza prowadzi bowiem do wniosku, że istnienie owego warunku budzi różne wątpliwości i zachęca do zadawania wielu pytań, a jak się również wydaje komplikuje sytuację wielu podatników – można zaryzykować stwierdzenie, że całkowicie niepotrzebnie.

Autorzy proponują zmiany w prawie, które nie wpłyną w znacznym stopniu na sytuację administracji publicznej, a jednocześnie ułatwią i zwiększą stopień realizacji celu ustawodawcy, który to realizować ma omawiane zwolnienie. Ponadto zmiany te poprawią sytuację podatników, eliminując absolutnie niepotrzebne sytuacje i problemy, z którymi przychodzi im się mierzyć, gdy z różnych

¹ Zob.: Art. 4a ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 596).

² Ibidem.

³ Zob. np.: J. Janukowicz, W. Rudnik, *Udokumentowanie dokonania darowizny jako warunek zwolnienia od podatku od spadków i darowizn*. „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 2, s. 34–41; D. Daniluk, *Udokumentowanie nabycia środków pieniężnych jako warunek zwolnienia z podatku od spadków i darowizn (aspekty konstytucyjnoprawne)*, „Przegląd Podatkowy” 2023 nr 12, s. 46–50. J. Szczygieł, *Udokumentowanie dokonania przekazania środków pieniężnych przez darczyńcę na rzecz obdarowanego jako warunek zwolnienia od podatku od spadków i darowizn – glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20.03.2023 r.*, III FPS 3/22, „Glosa” 2024, nr 1, s. 91–102. K. Świąch-Kujawska, *Zwolnienie podatkowe z art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn w orzecznictwie sądów administracyjnych*. „Acta Iuris Stetinensis” 2017, 4, s. 15–29 i powołane tam orzecznictwo; Uchwała 7 sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 marca, III FPS 3/22.

przyczyn nie dopełniają określonych prawie formalności. Przytoczone poniżej argumenty z różnych perspektyw ukazują zasadność tej zmiany.

1. Aprobata dla braku opodatkowania spadków (i darowizn) wśród członków najbliższej rodziny

Zacząć należy od jednoznacznego wyrażenia aprobaty, dla pomysłu ustawodawcy o zwolnieniu członków najbliższej rodziny z zapłaty podatku od spadków i darowizn. Jak czytamy w samym uzasadnieniu do projektu ustawy, która to zwolnienie wprowadza, projektodawcy tę decyzję motywują wskazując na

[...]konieczność szczególnej ochrony sytuacji majątkowej rodziny oraz uwzględniając fakt, że nieodpłatne przekazywanie majątku odbywa się, co do zasady, między osobami najbliższymi, przyjęte w projekcie rozwiązania prowadzą do całkowitego zwolnienia od podatku nieodpłatnego nabycia majątku od osób najbliższych. Szczególne powiązania osobiste i rodzinne między krewnymi w linii prostej oraz małżonkami uzasadniają całkowite zwolnienie od podatku nabycie rzeczy lub praw majątkowych przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, ojczyma i macochę (art. 1 pkt 4 projektu.)⁴

Podobnie zwolnienie to komentują przedstawiciele doktryny, zasadniczo wskazując jako główny jego cel prorodzinność czy specyficzną sytuację majątku rodzinnego⁵.

Idąc za myślą wyrażoną przez projektodawców czy wypowiedaną przez doktrynę, sytuacja majątkowa rodziny rzeczywiście jest szczególna. Powszechnym jest wspólne gospodarowanie majątkiem przez członków najbliższej rodziny. Wszelkie przysporzenia majątkowe będące spadkobranie (darowizny w rozumieniu przepisów prawa podatkowego zasadniczo również), a odbywające się w obrębie tzw. „zerowej” grupy podatkowej, co do zasady nie powodują realnych przesunięć własności majątku, a jedynie nominalną zmianę właściciela. Przykładowo, kiedy kobieta dziedziczy spadek po swoim zmarłym mężu, *nota bene* nie nabywa niczego nowego, bowiem całe życie ich majątek w praktyce był majątkiem wspólnym. Podobnie dziecko mieszkające ze swoimi rodzicami. Z dniem ich śmierci zasadniczo nie nabywa niczego nowego, a jedynie „kontynuuje” niejako fakt posiadania majątku jako przedstawiciel rodziny.

Z innej strony patrząc, nawet w sytuacji, w której dorosłe dzieci posiadające już swoje własne majątki dziedziczą majątek swoich zmarłych rodziców – to tak naprawdę z co najmniej dwóch powodów zasadnym jest z opodatkowania takiego spadkobrania zrezygnować. Po pierwsze z punktu widzenia systemowego,

⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, V kadencja, druk sejm. nr 736

⁵ I. Nowak, *Zwolnienie dla osób najbliższych na podstawie art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn w świetle orzecznictwa i poglądów doktryny*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2009, s. 66–67 i cyt. tam źródła.

holistycznego, majątek odziedziczony został już na różne sposoby obciążony daninami publicznymi. Stać się to mogło np. na etapie pozyskanie środków na zgromadzenie tego majątku (podatek dochodowy), z racji jego posiadania (podatek od nieruchomości) – i podatki te zostały zapłacone właśnie przez tych najbliższych członków rodziny. Drugą kwestią może być perspektywa finansów publicznych, czyli kwestia zachowania źródła opodatkowania, czy też patrząc od strony podatnika – po prostu kwestia ekonomiczna. Państwu (a dokładniej sektorowi finansów publicznych) powinno zależeć na dobrej kondycji gospodarki w kraju, dobrej kondycji finansowej obywateli, to oni bowiem z racji konieczności ponoszenia ciężarów danin publicznych⁶, są w pewnym sensie źródłem dochodów państwa⁷. Przyniesienie więc majątku (już opodatkowanego w tej samej bliskiej rodzinie na różne sposoby jak wskazano powyżej), które daje znaczne możliwości np. inwestycyjne, a i w przypadku nieruchomości dalej podlegające opodatkowaniu na dotychczasowych zasadach – nie powinno być dodatkowo obciążone.

2. Obowiązek zgłoszenia nabycia spadku

Jak już wspomniano, jednym z dwóch kryteriów pozwalających na skorzystanie ze zwolnienia podatkowego uregulowanego w art. 4a u.p.s.d. jest konieczność dokonania zgłoszenia nabycia spadku w ciągu 6 miesięcy od dnia jego otrzymania do naczelnika odpowiedniego urzędu skarbowego. Niniejszy artykuł stawia pod wątpliwość zasadność wprowadzenia do obiegu prawnego tegoż warunku. W wyniku dogłębnej analizy wyprowadzono szereg argumentów, które składają się na potwierdzenie tejże myśli.

2.1. 6 miesięcy jako termin zbyt krótki – aspekt psychologiczny

Termin 6 miesięcy obowiązuje od dnia 1 stycznia 2009 r., kiedy to zastąpił termin 1 miesiąca, który to *notabene* po czasie został uznany za niezgodny z wywodzoną z Konstytucji RP zasadą zaufania do państwa i stanowionego przezeń prawa podatkowego⁸. Należy decyzję tę uznać za jak najbardziej słuszną. Nie

⁶ Zob. art. 84 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

⁷ Głównym źródłem dochodów publicznych są dochody podatkowe. Stanowią one ok. 90% wszystkich dochodów budżetowych. Zob. np.: Ustawa budżetowa na rok 2024 z dnia 18 stycznia 2024 r. (Dz. U. z 2024r. poz. 122); Ustawa budżetowa na rok 2023 z dnia 15 grudnia 2022 r. (Dz. U. z 2023r. poz. 256 z późn. zm.); Ustawa budżetowa na rok 2022 z dnia 17 grudnia 2021 r. (Dz. U. z 2022r. poz. 270).

⁸ Zob. szerzej: Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 czerwca 2013 r., sygn. akt P 43/11; B. Brzeziński, *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 października 2022*

mniej jednak pytania o długość tego terminu można dalej stawiać. Obecnie obowiązujący termin 6 miesięcy na zgłoszenie nabycia spadku do urzędu skarbowego może być niewystarczający, m.in. biorąc pod uwagę specyfikę trudnych emocji i przejść związanych z takim wydarzeniem (oczywiście mowa o trudnych emocjach związanych nie tyle z otrzymaniem spadku, a przyczyną tegoż zdarzenia). Długotrwały proces żałoby i adaptacji do nowej sytuacji życiowej po utracie bliskiej osoby, stanowczo nie wspomaga racjonalnego i spokojnego myślenia o obowiązkach formalnych wynikających z prawa podatkowego.

Wielu ekspertów z dziedziny psychologii podkreśla, że adekwatny czas na zaakceptowanie i adaptację do zmian w życiu po stracie bliskiej osoby najczęściej wynosi ok. 2 lat⁹. Z psychologicznego więc punktu widzenia, okres 6 miesięcy nie wydaje się być wystarczający. Niekoniecznie ustawa taki właśnie termin musi przewidywać (choć pewnie warto to przemyśleć). Nie mniej jednak choć połowa tego okresu czyli okres 1 roku, to już dwa razy tyle co ustawa przewiduje dziś. Wprowadzenie takiego dłuższego terminu przejściowego pozwoliłoby spadkobiercom lepszą możliwość uporządkowania spraw formalnych związanych z dziedziczeniem, eliminując presję czasu i dodatkowy stres. Dawałoby to również znacznie więcej przestrzeni na zapoznanie się z przepisami prawa podatkowego, w których przecież nie każdy obywatel musi być na bieżąco biegły.

2.2. Termin 6 miesięcy jako termin zawity

W orzecznictwie i piśmiennictwie jednoznacznie wskazuje się, że termin 6 miesięcy jaki dany został podatnikowi na zgłoszenie faktu nabycia spadku do naczelnika odpowiedniego urzędu skarbowego ma charakter materialnoprawny, inaczej mówiąc jest tzw. terminem zawitym¹⁰. Oznacza to, że co do zasady nie podlega on przywróceniu oraz jego jakiegokolwiek choćby minimalne przekroczenie powoduje całkowity brak możliwości skorzystania z preferencji podatkowej. W tym miejscu należy po pierwsze podkreślić bardzo specyficzną sytuację podatnika pod względem psychologicznym oraz połączyć to ostrzeżenie z ostrzeżeniem o nadmiernym formalizmie prawa.

r., sygn. III FSK 1364/21, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2023, nr 2, s. 147; K. Święch-Kujawska, *Zwolnienie podatkowe z art. 4a...*, s. 24.

⁹ Zob. np.: K. Tutko, *Jak poradzić sobie z żałobą i stratą?*, <https://twojpsycholog.pl/blog/jak-poradzic-sobie-z-zaloba-i-strata> [dostęp: 19.06.2024] i powołane tam źródła; *Żałoba – jak sobie z nią radzić? Etapy żałoby*, <https://mindhealth.pl/co-leczymy/zaloba> [dostęp: 19.06.2024] i powołane tam źródła; *Żałoba – jak przeżywamy stratę bliskiej osoby?*, <https://psychoterapiacotam.pl/zaloba-jak-przezywamy-strate-bliskiej-osoby/> [dostęp: 19.06.2024].

¹⁰ Zob. np.: I. Nowak, *Zwolnienie dla osób najbliższych...*, s. 82–85; M. Kuśmierczyk, *Bezwzględny charakter obowiązku zgłoszenia czynności w celu skorzystania ze zwolnienia podmiotowego dla „grupy zerowej” w podatku od spadków i darowizn*. „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2019, t. 2, nr 270, s.3–4; K. Święch-Kujawska, *Zwolnienie podatkowe z art. 4a...*, s. 25–26.

W literaturze widoczne są głosy, bardzo mocno akcentujące konieczność korzystania przez sądy z art. 2 Konstytucji RP¹¹ i zasad z niego wywodzonych. Wśród nich, najważniejszą w tym momencie wydaje się zasada zaufania obywatela do państwa i stanowionego przezeń prawa podatkowego. Przepis ten, ma być niejako tarczą podatnika wobec niesprawiedliwości wynikającej z nadmiernego formalizmu w podejściu do przepisów prawa¹². I w tym przypadku jest to oczywiście bardzo ważne. W tak trudnym jak już wskazano momencie, nadmierny formalizm może prowadzić do rzeczywistych problemów rodzinnych i finansowych. Pomijając oczywiście poszczególne przypadki indywidualne¹³, to i w kontekście całego zwolnienia należy przestrzec przed tym zjawiskiem i zastanowić się nad kształtem warunków niezbędnych do skorzystania ze zwolnienia z art. 4a u.p.s.d.

2.3. Argument intencji prawodawcy

Omawiając powyższe zwolnienie, należy zadać bardzo ważne pytanie dotyczące intencji jaką miał prawodawca konstruując art. 4a u.p.s.d. Jeżeli bowiem uznamy (a wszystko na to wskazuje), że chciał on uprzywilejowania najbliższej rodziny¹⁴ otrzymującej spadki bądź darowizny – to należy zadać pytanie, po co wprowadzone zostały dodatkowe warunki?¹⁵ Analiza motywów, które kierowały ustawodawcą, jest niezbędna do zrozumienia pełnego kontekstu i celu regulacji. Należy bowiem pamiętać, że cel ten może mieć wpływ (a wręcz powinien) na proces wykładni prawa, ujęcie bowiem systemowe i wykładnia celowościowa są jak wiadomo metodami wspierającymi w procesie wykładni przepisów prawa podatkowego.

Intencją prawodawcy było stworzenie rozwiązania, które chroniłoby interesy majątkowe najbliższej rodziny oraz umożliwiałoby przekazywanie majątku bez dodatkowych obciążeń podatkowych (w tej właśnie grupie). Widać to przede wszystkim w projekcie do ustawy wprowadzającej analizowane zwolnienie podatkowe.¹⁶ Takie podejście należy jednoznacznie pochwalić i w swej konstrukcji, zwolnienie to faktycznie urzeczywistnia prorodzinny charakter przepi-

¹¹ W swej treści art. 2 Konstytucji RP wskazuje, że „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.”

¹² Zob. np.: B. Brzeziński, *Glosa do wyroku...*; P. Mikuła, *Obowiązki dokumentacyjne i formalne w prawie podatkowym. Granice formalizmu*. Warszawa 2019.

¹³ Jak chociażby ten opisany w przytaczanym artykule: B. Brzeziński, *Glosa do wyroku...*

¹⁴ Zob. np.: Uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., V kadencja, druk sejm. nr 736; I. Nowak, *Zwolnienie dla osób najbliższych...*, s. 66–67; D. Rynkiewicz, *Przywileje podatkowe dla najbliższej rodziny zbywcy w podatku od spadków i darowizn*. „Studia Iuridica Lublinensia” 2010, t. 13; P. Kobylski, *Zwolnienie z podatku od spadków i darowizn dla osób najbliższych. Oczekiwania kierunki zmian*. „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2023, t. 3, nr 319, s. 50–51.

¹⁵ Pomijając oczywiście cały wątek darowizny – niniejszy artykuł skupia się bowiem na spadkobranii.

¹⁶ Por.: Uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., V kadencja, druk sejm. nr 736

sów oraz opisaną powyżej wolę ustawodawcy, by majątek rodzinny był chroniony przed dodatkowymi obciążeniami fiskalnymi.

Podsumowując, wprowadzenie dodatkowych warunków, takich jak obowiązek zgłaszania nabycia, choć może mieć na celu zapewnienie swoistego rodzaju pewności i przejrzystości (o czym szerzej poniżej), budzi pytania o jego rzeczywistą konieczność i zasadność. W kontekście głównego celu przepisu – uproszczenia i ułatwienia przekazywania majątku w rodzinie – dodatkowe obowiązki formalne mogą być postrzegane jako zbędne i niepotrzebnie obciążające podatników. Oczywiście należy zgodzić się, że w swej istocie obowiązek ten nie jest skomplikowany i nader uciążliwy w swej treści. Nie mniej jednak, szeroka analiza całego procesu (czyli chociażby wzięcie pod uwagę trudności natury psychologicznej z którymi boryka się podatnik) może prowadzić do wysuwanego w tej pracy wniosku, że nie jest on wskazany.

2.4. Argument z uzasadnienia projektu ustawy – uzyskanie pewności prawnopodatkowej

Wracając raz jeszcze do treści uzasadnienia projektu ustawy, który tenże przepis wprowadza, należy zauważyć, że

obowiązek zgłaszania organowi podatkowemu majątku nabytego pod tytułem darmym przez nabywców zwolnionych od podatku, który zastąpi składanie przez te osoby zeznań podatkowych o nabyciu rzeczy lub praw majątkowych, ma na celu uzyskanie pewności prawnopodatkowej odnośnie nabytego majątku.¹⁷

Projektodawcy posługują się w tym miejscu pojęciem pewności prawnopodatkowej, które nie występuje w literaturze przedmiotu czy ustawodawstwie jako zdefiniowane. Możemy się więc jedynie domyślać, co dokładnie projektodawcy mieli na myśli. Wydaje się, że pojęciu temu można by śmiało poświęcić osobne opracowanie, wiele bowiem może ono mieć znaczeń i szeroki zakres. Nie wchodząc więc w nadmierną szczegółowość, Autorzy pozwolą sobie podkreślić trzy bardzo ważne z punktu widzenia omawianej problematyki kwestie. Generalnie można przyjąć, że obowiązek zgłaszania daje organom podatkowym możliwość monitorowania transferów majątkowych, co w teorii może zapobiegać wszelakiego rodzaju nadużyciom, unikaniu opodatkowania czy oszustwom podatkowym.

Powyższy argument staje się jednak o tyle mniej przekonujący, że sprawa dotyczy aspektu przekazywania majątku w I grupie podatkowej (a zasadniczo to „zerowej”). A to oznacza, że pewność prawnopodatkowa pochodzenia tegoż majątku najprawdopodobniej została już wielokrotnie zweryfikowana w czasie, w którym majątek ten był pozyskiwany i był wykorzystywany przez spadkodawcę (*notabene* z najbliższej rodziny, więc i najpewniej samego spadkobiercę również). Myśl ta nie dotyczy za pewne każdego przypadku, ale nie jest prawdą,

¹⁷ Ibidem.

że zgłoszenie dokładnych danych dotyczących nabycia spadku w chwili jego otrzymania jest jedynym sposobem pozyskania przez organy podatkowe informacji o nich.

Po drugie, nie można zapominać, że analizowany przepis dotyczy osób najbliższych w okresach emocjonalnie trudnych. Stąd, choć intencja zwiększenia pewności prawnopodatkowej jest uzasadniona, to należy zadać pytanie, czy słusznym jest uregulowanie tegoż zwolnienia w taki sposób, że niedopełnienie obowiązku formalnego skutkuje całkowitą utratą prawa do skorzystania ze zwolnienia.

Trzecia kwestia, o której warto wspomnieć, to fakt konieczności uzyskania przed spadkobiercą aktu poświadczenia dziedziczenia lub postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku w celu uzyskania realnej możliwości gospodarowania majątkiem zmarłego. Zgodnie z przepisami ustawy, umowa zawarta w formie aktu notarialnego zdejmuje z podatnika konieczność zgłoszenia faktu nabycia spadku¹⁸. Pozostaje więc kwestia postanowienia sądu. Należy podkreślić, że aby spadkobierca mógł realnie posiadać i korzystać z majątku odziedziczonego, musi owo postanowienie posiadać. Pewność co do otrzymanego spadku musi więc na drodze prawnej być potwierdzona. Nic nie stoi na przeszkodzie, by pewność ta została w razie potrzeby pozyskana przez organy podatkowe, pytanie dlaczego ustawodawca stwierdził, że ma się to dzieć automatycznie? Po co naczelnik urzędu skarbowego ma uzyskać odrębnie taką informację? A przede wszystkim, co już podkreślano – dlaczego niedopełnienie tego obowiązku ma skutkować tak poważnymi konsekwencjami jak całkowita utrata prawa do zwolnienia. Przykładowo: przy śmierci jednego z małżonków, gdy jedno z nich otrzymuje własność całego domu, w którym mieszkali całe życie wartego 1 mln złotych – spadkobierca będzie musiał zapłacić podatek od spadków i darowizn od kwoty 500 tys. złotych.

3. Warunek odpowiedniego udokumentowania darowizny w formie pieniężnej

Na marginesie powyższych rozważań warto wspomnieć o drugim z problemów wynikających z konstrukcji zwolnienia podatkowego uregulowanego w art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn. Wiąże się on z drugim z warunków do skorzystania z tegoż zwolnienia, który to dotyczy darowizn przekazanych w formie pieniężnej. Warunkiem tym jest konieczność odpowiedniego tejże darowizny udokumentowania.

¹⁸ Zob. art. 4a ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 596).

Przepis art.4a ust. 1 pkt 2 narzuca konieczność przekazywania środków pieniężnych w formie przelewu bankowego, przekazem pocztowym lub innym dokumentem potwierdzającym przekazanie środków bezpośrednio na konto obdarowanego (choć w tym ostatnim przypadku zdania sądów są różne). Taki sposób dokumentacji ma na celu zapewnienie przejrzystości i możliwości weryfikacji przekazanych środków przez organy podatkowe.

W literaturze i orzecznictwie znaleźć można wiele analiz tej konstrukcji prawnej. Piśmiennictwo wielokrotnie ją krytykuje wskazując na cały szereg wątpliwości i problemów jakie generuje. Krytyka ta, dotyczy zarówno samego przepisu, jak i wyroków czy uchwał sądów w sprawach dotyczących tej materii.

Nie wchodząc w szczegóły, między innymi zwraca się uwagę na trudności, jakie mogą napotkać osoby starsze, które często nie posiadają rachunku bankowego. W takiej sytuacji, wymóg przekazania środków pieniężnych w sposób umożliwiający śledzenie transakcji może stanowić dla nich znaczne utrudnienie lub być całkowicie niemożliwy. Innym argumentem jest zarzucanie orzecznictwu stawianie na ewidentnym piedestale interesu budżetu samorządów, nie zważając na interes obywateli. Takie podejście może prowadzić do sytuacji, w której prawdziwe intencje ustawodawcy (opisywane szerzej powyżej), czyli uprzywilejowanie najbliższej rodziny w kontekście otrzymywania spadków i darowizn – zostają zepchnięte na dalszy plan. Wreszcie, krytyka dotyczy samej jednoznaczności przepisów prawnych. Wykładnia językowa okazała się niewystarczająca, co w praktyce prowadzi do rozbieżności w orzecznictwie i trudności w stosowaniu przepisów.¹⁹

Postulaty *de lege ferenda*

Sposobów na wyeliminowanie z praktyki prawa powyżej wskazanych problemów można wskazać na pewno wiele. Autorzy zaprezentują kilka możliwości, pozytywnych zarówno dla podatników, jak i z punktu widzenia zgodności treści omawianej normy prawnej z intencjami prawodawcy.

Po pierwsze, należy zauważyć, że jak wspomniano wcześniej, wydłużenie terminu zgłoszenia nabycia majątku z 6 miesięcy chociażby do 1 roku mogłoby lepiej odpowiadać rzeczywistości psychologicznej spadkobierców oraz zmniejsz-

¹⁹ Zob. szerzej np.: Uchwała 7 sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 marca 2023r., III FPS 3/22; J. Janukowicz, W. Rudnik, *Udokumentowanie dokonania darowizny...*; W. Moczyłowska, *Uchwała NSA: Darowizna pieniężna bez podatku tylko przelewem lub przekazem*, <https://www.prawo.pl/podatki/darowizna-pieniezna-bez-podatku-tylko-przelewem-lub-przekazem,520394.html> [dostęp: 25.06.2024]; M. Zarzycki, *Naczelny Sąd Administracyjny wydaje negatywną dla podatników uchwałę w sprawie darowizn*, <https://akademiatca.pl/blog/naczelny-sad-administracyjny-wydaje-negatywna-dla-podatnikow-uchwale-w-sprawie-darowizn> [dostęp: 25.06.2024]; M. Isański, *Koszmarne uchwały NSA*, <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art38165481-marek-isanski-koszmarne-uchwala-nsa> [dostęp: 25.06.2024]

szyc liczbę przypadków niespełnienia tego warunku z powodu trudnych emocji związanych z żałobą. Proces żałoby jest długotrwały i złożony, a zbyt krótki termin na dopełnienie formalności może dodatkowo obciążać osoby przeżywające stratę bliskiego. Wydłużenie terminu zgłoszenia pozwoliłoby spadkobiercom na spokojne uporządkowanie spraw majątkowych bez dodatkowego stresu związanego z koniecznością dopełnienia obowiązków formalnych wynikających z prawa podatkowego.

Kontynuując, nie można pominąć faktu, że w wyjątkowych przypadkach, takich jak poważna choroba, zaawansowany wiek, czy inne uzasadnione okoliczności, możliwe powinno być przywrócenie terminu zgłoszenia. Obecnie, termin zgłoszenia ma charakter materialnoprawny, co oznacza, że jego przywrócenie nie jest możliwe. Wprowadzenie choćby odrobiny elastyczności w tym zakresie mogłoby zapobiec niesprawiedliwościom wynikającym z nadmiernego formalizmu prawa podatkowego. Procedura przywracania terminu mogłaby obejmować wymóg udokumentowania uzasadnionych przyczyn (choćaby zdrowotnych) opóźnienia oraz złożenie odpowiedniego wniosku do organu podatkowego.

Ponadto, ważnym aspektem poprawy systemu jest również zwiększenie świadomości i edukacji podatników na temat obowiązków związanych z nabyciem spadków i darowizn. Organy podatkowe mogłyby prowadzić kampanie informacyjne oraz udostępniać materiały edukacyjne, które pomogłyby obywatelom lepiej zrozumieć i spełniać wymagania prawne. Szersza edukacja na temat przepisów podatkowych mogłaby również zapobiegać przypadkom nieświadomego niespełnienia obowiązków zgłoszeniowych. Należy zgodzić się, że pewne tego typu działania są prowadzone, nie mniej jednak wydaje się, że jest ich ciągle za mało.

Oczywiście rozważyć należy również możliwość całkowitej rezygnacji z tego wymogu. Autorzy uważają, że jak wskazano powyżej, z punktu widzenia administracji skarbowej, samo w sobie jego dopełnienie zasadniczo zbyt wiele nie zmienia, a niestety może komplikować sytuację podatnika. Jest to więc również jedna z możliwych opcji.

Podsumowanie

Przedstawione i omówione powyżej argumenty wskazują, że wprowadzony przez ustawodawcę obowiązek zgłoszenia faktu nabycia spadku do naczelnika odpowiedniego urzędu skarbowego wydaje się jedynie komplikować realizację celu jaki tenże ustawodawca sobie postawił, jakim jest „konieczność szczególnej ochrony sytuacji majątkowej rodziny”²⁰ oraz oczywiście sytuację podatnika.

²⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., V kadencja, druk sejm. nr 736.

Mimo jasno wyrażonej intencji, ustawodawca wprowadza dodatkowe warunki do skorzystania ze zwolnienia zawartego w art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn. Budzi w ten sposób kontrowersje i pytania. Obie przesłanki zamieszczone w art. 4a uprawniające do skorzystania ze zwolnienia, wydają się być delikatnie rzecz ujmując nieidealne. W procesie ustanawiania przepisów prawa ustawodawca musi brać pod uwagę nie tylko czynniki ważne z punktu widzenia administracji publicznej, takie jak pewność prawnopodatkową, którą to wskazano w projekcie ustawy, ale przepisy formułowane powinny być dla podatnika, z uwzględnieniem wszelakich czynników dotyczących jego sytuacji, położenia, trudności itp., które w tym przypadku odgrywają rolę szczególną.

Wprowadzenie jednej, bądź kilku z proponowanych przez Autorów zmian, poza postawieniem podatnika w znacznie lepszej sytuacji, nie powodują również żadnego uszczerbku po stronie administracji publicznej. Ponadto, ze wskazanych powyżej przyczyn taki stan prawny zdaje się być znacznie bardziej akceptowalny z etycznego, ekonomicznego, społecznego jak i psychologicznego punktu widzenia. Wprowadzenie owych zmian, należałoby więc bardzo rzetelnie przemyśleć.

Bibliografia

Literatura

- Brzeziński B., *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 października 2022 r., sygn. III FSK 1364/21*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2023, nr 2.
- Daniluk D., *Udokumentowanie nabycia środków pieniężnych jako warunek zwolnienia z podatku od spadków i darowizn (aspekty konstytucyjnoprawne)*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 12.
- Janukowicz J., Rudnik W., *Udokumentowanie dokonania darowizny jako warunek zwolnienia od podatku od spadków i darowizn*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 2.
- Kobyłski P., *Zwolnienie z podatku od spadków i darowizn dla osób najbliższych. Oczekiwania kierunku zmian*, „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2023, t. 3, nr 319.
- Kuśmierczyk M., *Bezwzględny charakter obowiązku zgłoszenia czynności w celu skorzystania ze zwolnienia podmiotowego dla „grupy zerowej” w podatku od spadków i darowizn*, „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2019, t. 2, nr 270.
- Mikuła P., *Obowiązki dokumentacyjne i formalne w prawie podatkowym. Granice formalizmu*, Warszawa 2019.
- Nowak I., *Zwolnienie dla osób najbliższych na podstawie art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn w świetle orzecznictwa i poglądów doktryny*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2009.

Rynkiewicz D., *Przywileje podatkowe dla najbliższej rodziny zbywcy w podatku od spadków i darowizn*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2010, t. 13.

Szczygieł J., *Udokumentowanie dokonania przekazania środków pieniężnych przez darczyńcę na rzecz obdarowanego jako warunek zwolnienia od podatku od spadków i darowizn – glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20.03.2023 r., III FPS 3/22*, „*Glosa*” 2024, nr 1.

Świąch-Kujawska K., *Zwolnienie podatkowe z art. 4a ustawy o podatku od spadków i darowizn w orzecznictwie sądów administracyjnych*, „*Acta Iuris Stetinensis*” 2017, t. 20, nr 4.

Orzecznictwo

Uchwała 7 sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 marca 2023r., III FPS 3/22.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 596).

Ustawa budżetowa na rok 2024 z dnia 18 stycznia 2024r. (Dz. U. z 2024r. poz. 122).

Ustawa budżetowa na rok 2023 z dnia 15 grudnia 2022r. (Dz. U. z 2023r. poz. 256 z późn. zm.).

Ustawa budżetowa na rok 2022 z dnia 17 grudnia 2021r. (Dz. U. z 2022r. poz. 270).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, V kadencja, druk sejm. nr 736.

Źródła internetowe

Isański M., *Koszmar na uchwałę NSA*, <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art38165481-marek-isanski-koszmar-na-uchwala-nsa> [dostęp: 25.06.2024].

Moczydłowska W., *Uchwała NSA: Darowizna pieniężna bez podatku tylko przelewem lub przekazem*, <https://www.prawo.pl/podatki/darowizna-pieniezna-bez-podatku-tylko-przelewem-lub-przekazem,520394.html> [dostęp: 25.06.2024].

Tutko K., *Jak poradzić sobie z żałobą i stratą?*, <https://twojpsycholog.pl/blog/jak-poradzic-sobie-z-zaloba-i-strata> [dostęp: 19.06.2024].

Zarzycki M., *Naczelny Sąd Administracyjny wydaje negatywną dla podatników uchwałę w sprawie darowizn*, <https://akademiatca.pl/blog/naczelny-sad-administracyjny-wydaje-negatywna-dla-podatnikow-uchwale-w-sprawie-darowizn> [dostęp: 25.06.2024].

Żałoba – jak sobie z nią radzić? Etapy żałoby, <https://mindhealth.pl/co-leczymy/zaloba> [dostęp: 19.06.2024].

Żałoba – jak przeżywamy stratę bliskiej osoby?, <https://psychoterapiacotam.pl/zaloba-jak-przezywamy-strate-bliskiej-osoby/> [dostęp: 19.06.2024].

Requirement of reporting the fact of acquiring an inheritance as a necessity to benefit from the exemption from art. 4a u.p.s.d. – doubts and problems

Abstract

Reporting the fact of acquiring an inheritance to the head of the relevant tax office is a necessary condition to be able to benefit from the tax exemption provided for Art. 4a of the Act. The existence of this condition, however, raises a number of doubts, arising for example, from the purpose of the legislator when introducing this exemption, or from the point of view of the seriousness of the consequences of failure to fulfill this formal obligation. The authors propose changes to the law that will not only significantly improve the taxpayer's situation and increase the level of fulfillment of the purpose behind this legal regulation, but will also not cause any harm to the tax authorities.

Keywords: capital transfer tax, formal obligations, tax exemptions, taxes, tax law.